

Земельне право; аграрне право; екологічне право;
природоресурсне право

УДК 349.42

Самсонова Яна Олексіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

асистент кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Самсонова Яна Алексеевна

кандидат юридических наук, доцент,

ассистент кафедры земельного и аграрного права

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

Samsonova Yana

PhD in Law, Assistant of the Department of Land and Agrarian Law

Yaroslav Mudriy National Law University

Дзєбчук Аліна Василівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Дзєбчук Алина Васильевна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Dzebchuk Alina

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

Ігнатова Анастасія Вадимівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Игнатова Анастасия Вадимовна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Ignatova Anastasia

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

**СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ПОДДЕРЖКИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА УКРАИНЫ И
НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН**

**COMPARATIVE ANALYSIS OF STATE SUPPORT FOR
AGRICULTURE OF UKRAINE WITH SOME FOREIGN COUNTRIES**

Анотація. В цій статті було встановлено, що важливість розвитку сфери сільського господарства обумовлюється прямим впливом цієї сфери на рівень життя громадян, від якого в значній мірі залежить добробут населення країни, включаючи середньодушовий дохід і соціальні умови життя. Доведено, що забезпечення організаційно-правовими та економічними заходами сталого розвитку сільськогосподарського виробництва надасть можливість збільшити обсяги виробництва відповідної продукції, підвищити її якість та безпечність, а , отже, і її конкурентоспроможність, як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Проаналізовано, що навіть не зважаючи на фокусування уваги на розвитку інших галузей економіки, зокрема, сфери технологій, в більшості країн, що розвиваються значна частина території зайнята

агропромисловим сектором, а серед населення від 70 до 90% зайнято в сфері сільського господарства. Тому було доведено, що питання розвитку сфери сільського господарства завжди будуть актуальні і вимагати уваги з боку вчених в різних сферах наукової діяльності. В цій статті було вказано, що структура аграрного сектора, а також конкретний набір механізмів державного регулювання в різних країнах є різним. При цьому, зазначено, що одні країни домагаються інтенсивного розвитку цього сектора економіки, а інші зазнають збитків. У представленій статті нами було проаналізовано сучасний стан сфери сільського господарства в Україні та виділено проблеми, які стоять на шляху його розвитку; з метою вирішення існуючих проблем було проаналізовано досвід передових зарубіжних країн, серед яких Сполучені Штати Америки, країни Євросоюзу, Канада і Японія, а також були виділені фактори, за рахунок яких зазначеним країнам вдалося досягти стабільного зростання в сфері сільського господарства. На підставі дослідженого були надані практичні рекомендації, які пропонуємо взяти до уваги при формуванні державного регулювання аграрного сектора в Україні.

Ключові слова: сільське господарство, аграрний сектор, державне регулювання, інвестиції

Анотація. В этой статье было установлено, что важность развития сферы сельского хозяйства определяется прямым влиянием этой сферы на уровень жизни граждан, от которого в значительной степени зависит благосостояние населения страны, включая среднедушевой доход и социальные условия жизни. Доказано, что обеспечение организационно-правовыми и экономическими мерами устойчивого развития сельскохозяйственного производства позволит увеличить объемы производства соответствующей продукции, повысит ее качество и

безопасность, а, следовательно, и ее конкурентоспособность, как на внутреннем, так и на международном уровне.

Проанализировано, что даже несмотря на фокусировку внимания на развитии других отраслей экономики, в частности, сферы технологий, в большинстве развивающихся стран значительная часть территории занята агропромышленным сектором, а среди населения от 70 до 90% занято в сфере сельского хозяйства. Поэтому было доказано, что вопросы развития сферы сельского хозяйства всегда будут актуальны и требовать внимания со стороны ученых в различных сферах научной деятельности. В этой статье было указано, что структура аграрного сектора, а также конкретный набор механизмов государственного регулирования в различных странах различен. При этом, отмечено, что одни страны добиваются интенсивного развития этого сектора экономики, а другие терпят убытки. В представленной статье нами было проанализировано современное состояние сферы сельского хозяйства в Украине и выделены проблемы, стоящие на пути его развития; с целью решения существующих проблем были проанализированы опыт передовых зарубежных стран, среди которых США, страны Евросоюза, Канада и Япония, а также были выделены факторы, за счет которых указанным странам удалось достичь стабильного роста в сфере сельского хозяйства. На основании исследованного были даны практические рекомендации, которые предлагаем принять во внимание при формировании государственного регулирования аграрного сектора в Украине.

Ключевые слова: сельское хозяйство, аграрный сектор, государственное регулирование, инвестиции.

Summary. *In this article it was found that the importance of agricultural development is due to the direct impact of this area on the living standards of citizens, which largely depends on the welfare of the population, including per*

capita income and social living conditions. It is proved that providing organizational, legal and economic measures for sustainable development of agricultural production will provide an opportunity to increase production of relevant products, improve its quality and safety, and, consequently, its competitiveness, both domestically and internationally.

It is analyzed that despite the focus on the development of other sectors of the economy, in particular, technology, in most developing countries much of the territory is occupied by the agro-industrial sector, and among the population from 70 to 90% are employed in agriculture. Therefore, it was proved that the development of agriculture will always be relevant and require attention from scientists in various fields of science. This article noted that the structure of the agricultural sector, as well as the specific set of mechanisms of state regulation in different countries is different. At the same time, it is noted that some countries seek intensive development of this sector of the economy, while others suffer losses. In the presented article we have analyzed the current state of agriculture in Ukraine and identified problems that stand in the way of its development; In order to solve the existing problems, the experience of advanced foreign countries, including the United States, the European Union, Canada and Japan, was analyzed, and the factors due to which these countries managed to achieve stable growth in agriculture were identified. Based on the research, practical recommendations were provided, which we propose to take into account in the formation of state regulation of the agricultural sector in Ukraine.

Key words: *agriculture, agrarian sector, government regulation, investments*

Постановка проблеми. Сільське господарство України є однією з найважливіших галузей її економіки. Стимулювання розвитку сільського господарства з боку держави досягається за допомогою різних інструментів,

основними з яких є кредитування, пільгове оподаткування, цінова та бюджетна підтримка тощо.

При цьому варто зауважити, що оскільки одна і та ж функція державного регулювання сільського господарства може виконуватися за допомогою різних інструментів, то на сьогоднішній день актуальним завданням є вивчення досвіду зарубіжних країн у цьому питанні, з метою перейняття їх позитивного досвіду в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань державної підтримки сільського господарства приділяли увагу у своїх працях такі вчені, як Лузан Ю. Я. [1], Пікус А.Ю. [2], Сіренко Н.М. [3], Дем'яненко М.Я. [4], Єрмоленко В. М. [5], Олійник Д.С. [6], Курман Т.В. [7], Самсонова Я.О. [8], тощо, наукові праці яких ми будемо використовувати при проведенні даного дослідження. Однак не зважаючи на значну кількість наукових доробок з даної теми, досі не вирішеною залишається проблема розробки стратегічних підходів до розвитку сільського господарства на майбутню перспективу та вироблення єдиних стратегічних напрямків формування ефективного аграрного сектора економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної наукової статті є характеристика сучасного стану державного регулювання сільського господарства в Україні через вивчення механізмів державної підтримки, а також дослідження зарубіжного досвіду у даній сфері з метою вдосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Не дивлячись на весь можливий потенціал України в сфері сільськогосподарського виробництва, для нашої країни характерний ряд проблем, які заважають гармонійному розвитку даного сектора. Однією з головних проблем сільського господарства України є вихід українських виробників на міжнародний ринок та розвиток торгового партнерства, який вимагатиме від України чималих зусиль.

Зокрема, наближення до високих стандартів для продуктів харчування, які існують на внутрішньому ринку ЄС. Процес адаптації українського законодавства та нормативних документів є складним та довготривалим.

Крім того, в даний час існує гостра потреба сільського господарства України в модернізації своїх основних засобів, а також у створенні належної інфраструктури, що повинно сприяти досягненню сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, як основної стратегічної мети аграрної політики.

Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва пропонуємо розуміти як стабільний процес прогресивних цілеспрямованих змін на основі досягнень науки і техніки в агросфері при веденні сільськогосподарського виробництва в напрямі, який забезпечує, який забезпечує успішне її функціонування [7, с. 78].

Загальний порядок надання державної підтримки виробникам сільськогосподарської продукції у бюджетній, кредитній, ціновій та регуляторній сфері визначає Закон України «Про державну підтримку сільського господарства» [8, с. 94], Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» тощо.

Для вирішення даних проблем, доречним було б звернутися до досвіду деяких зарубіжних країн з питання розвитку сільськогосподарського сектору економіки.

Наприклад, основні положення аграрної політики США полягають у наступному: по-перше, вона спрямована на створення стабільних умов зростання незалежно від підтримки уряду, проте допомога з боку уряду передбачена у випадках надзвичайних і непередбачених ситуацій; по-друге, значна увага у США приділяється розробці узгодженої політики у сфері розвитку сільської місцевості, її інфраструктури. З цією метою держава створює сприятливі умови для вкладення приватних інвестицій. Також,

значне місце у державному регулюванні аграрного сектору США відводиться розробці стимулів для раціонального використання та охорони сільськогосподарських угідь. Основним нормативним актом, що забезпечує регулювання відносин у сільському господарстві є "Закон про сільське господарство" від 2014 р. Загалом, слід зазначити про те, що політика в галузі сільського господарства у цій країні реалізовується на основі системного підходу з метою забезпечення координації та ефективного функціонування продовольчих і сільськогосподарських програм, а також для забезпечення доступу громадян до соціальної інфраструктури [9, с. 307].

Досвід США щодо отримання субсидій сільського господарства заслуговує на особливу увагу. Витрати державного бюджету на АПК залежать від економічної ситуації в країні. Так, в періоди кризи витрати різко зростають, а в періоди стабільного розвитку, рівень субсидій значно знижується. Кошти бюджету спрямовуються на субсидування таких програм, як дослідження в галузі сільського господарства, маркетингові служби і надання інформації про ціни на ринках, кредитування, консервування земель, подальше їх використання, компенсаційні платежі, підтримка сільськогосподарських кооперативів з постачання і збуту, продовольче субсидування, субсидії на експорт, продовольча допомога, в тому числі і на міжнародному рівні.

Для українського аграрного сектору досвід США є досить актуальним: впровадження стимулювання інтеграційних і коопераційних зовнішньоекономічних зв'язків із зарубіжними партнерами буде стимулювати розвиток внутрішнього та зовнішнього ринку, що позитивно впливатиме на кількість інвестицій у дану сферу.

Механізм державного регулювання сільського господарства в країнах Європейського союзу являє собою поєднання економічних і адміністративних механізмів, серед яких: державне регулювання ринкової ціни, широке використання субсидування аграрного сектору; застосування

штрафних санкцій до сільськогосподарських виробників, які не виконують екологічні вимоги до організації та ведення виробництва. Крім того, саме у європейських країнах набуло широкого впровадження використання державної ресурсної підтримки. До них відносяться амортизаційна політика, використання механізмів лізингу в поєднанні з пільговим кредитуванням, страхування ризиків аграрних товаровиробників. Всі ці заходи в результаті сприяють стійкому і ефективному розвитку сільськогосподарського виробництва цих країн. Проведення спільної сільськогосподарської політики в ЄС забезпечується спільним фінансуванням за рахунок внесків країн - членів і системи власних джерел поповнення бюджетів, яка включає мита на ввезену в ЄС промислову продукцію з третіх країн, а також за рахунок зборів за імпорт сільськогосподарської продукції, що надходить ззовні [10, с. 81-82].

Значну роль в державному регулюванні сільського господарства європейських країн грає залучення прямих іноземних інвестицій. Зокрема, більшість країн гарантують іноземним фірмам юридичний захист капіталовкладень, режим найбільшого сприяння, рівний підхід, а також вільний переказ прибутків, репатріацію капіталу і справедливе вирішення спорів. Зростаючу роль відіграє в цьому контексті прийняття та вдосконалення законодавства про конкуренцію, покликаного забезпечити ефективне функціонування ринку [11, с. 82-83].

У країнах ЄС діє єдина сільськогосподарська політика. Основою організації аграрного ринку є Регламент 2013 р. № 1308/2013.

Отже, для розвитку українського сільськогосподарського ринку необхідно активно впроваджувати досвід ЄС, а саме: шукати шляхи для залучення іноземних інвестицій, гарантуючи захист капіталовкладень, а також вдосконалювати законодавство на основі імплементації європейських правових норм.

Варто також взяти до уваги досвід регулювання аграрного сектору Канади. Регулювання сільського господарства в цій країні здійснюються як законодавством федерального уряду, так і законодавством провінцій. Основними законами, що регулюють дані відносини в Канаді є: Закон Канади (далі ЗК) «Про програми сільськогосподарського маркетингу», ЗК «Про захист доходів фермерських господарств», ЗК «Про сільськогосподарські позики» та інші закони. Аграрна політика Канади пріоритетним напрямком включає захист доходів сільськогосподарських товаровиробників, коли ринки збуту нестабільні або складаються несприятливі погодні умови. Частка коштів, що виділяються на підтримку і розвиток сільського господарства з державного бюджету становить близько 35%, з яких 75% коштів спрямовується для ринкового цінового регулювання. У сучасному науково-технічному прогресі Канади пріоритетне місце посідають наукомісткі технології - біотехнологія та інформатика, досягнення яких сприятимуть розвитку аграрного сектора, оскільки здатні підвищити конкурентоспроможність товарів на світовому ринку, мінімізувати негативні екологічні наслідки хімізації (масового застосування добрив і пестицидів)

Підсумовуючи все наведене вище, можна зазначити, що використання нових підходів в аграрній політиці Канади дозволило досягти підвищення конкурентоспроможності товарів на світовому ринку і знизити рівень цін на споживчому ринку, а також забезпечити ефективну адресну підтримку фермерів. Для розвитку українського аграрного сектору звідси слід запозичити позитивний досвід щодо захисту доходів сільськогосподарських товаровиробників в часи нестабільності ринків збуту або несприятливих погодних умов шляхом підтримки за рахунок державних та місцевих бюджетів.

Також заслуговують на увагу заходи підтримки сільського господарства з боку держави, що застосовуються в Японії. Головним в

державній політиці Японії є науково-дослідні роботи в галузі сільського господарства та їх фінансування. Проведення та впровадження в аграрну галузь наукових розробок, фінансування науково-дослідних інститутів, наукових центрів, випробувальних центрів і забезпечення підвищення кваліфікації кадрів є обов'язком держави [12, с. 22]. Також захист внутрішнього ринку Японії здійснюється за допомогою таких інструментів як: регулювання цін на продовольство всередині країни; митно-тарифне регулювання, яке стримує імпорт продовольства; прямі виплати фермерам субсидій різного характеру. Але, на відміну від національних засобів підтримки, вони забезпечені дієвими механізмами регулювання та контролю. Важливим моментом в державному регулюванні сільському господарстві Японії є підтримки застосування нових сучасних технологій шляхом встановлення підвищених вимог до професійних якостей працівників і стимулювання попиту на данні професії [13, с. 29].

Таким чином, для України, зважаючи на досвід Японії, буде ефективним перейняття практики підтримки та якісного фінансування науково-дослідних робіт в сільськогосподарській галузі. Проведення та впровадження в аграрну галузь наукових розробок, фінансування науково-дослідних інститутів, наукових центрів, випробувальних центрів і забезпечення підвищення кваліфікації кадрів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, досвід розвинених країн свідчить, що в умовах ринкової економіки державна підтримка сталого розвитку сільського господарства є невід'ємною частиною його регулювання та пріоритетним напрямком економічної політики держави в цілому. Найважливішою функцією держави у цій сфері є вдосконалення законодавства, забезпечення механізмів його реалізації, розробка і реалізація державних програм, зокрема щодо надання прямих і непрямих дотацій на окремі види виробництва, особливо тих, що

пов'язані з соціальними, економічними та екологічними аспектами сталого розвитку сільського господарства.

При цьому, для найбільш інтенсивного розвитку сільського господарства в Україні, виходячи із заявлених на початку нашого дослідження проблем, слід запозичити наступне: переймаючи досвід Канади, варто звернути увагу на широку підтримку товаровиробників у кризових умовах за рахунок державного та місцевих бюджетів з метою стабілізації ситуацію в агропромисловому секторі; стимулювання інтеграційних і коопераційних зовнішньоекономічних зв'язків із зарубіжними партнерами на основі як міждержавних програм науково-технічного співробітництва, так і прямих зв'язків між підприємствами та іноземними фірмами і компаніями, переймаючи досвід США; підтримка наукового вітчизняного потенціалу (наукових розробок, фінансування науково-дослідних інститутів, наукових центрів, випробувальних центрів, забезпечення підвищення кваліфікації кадрів) та створення сприятливих умов розвитку нових технологій, ліцензій на виробництво машин і устаткування за прикладом Японії, що дозволить перейти від екстенсивного до інтенсивного типу сільського господарства та підвищити кількість та якість вироблюваної сільськогосподарської продукції.

Література

1. Лузан Ю.Я. Напрями розвитку сільськогосподарського виробництва і соціальної сфери села // Економіка АПК. 2009. № 7. С. 3-12.
2. Пікус А.Ю. Сільське господарство України: тенденції та перспективи розвитку // Економіка. 2011. № 126. С. 51-55.
3. Сіренко Н.М. Управління інноваційною системою аграрного підприємства // Економіка АПК. 2009. № 9. С. 43-46.
4. Дем'яненко М.Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку // Облік і фінанси АПК. 2010. № 5. С. 6.

5. Єрмоленко В. М. Деякі правові проблеми міжнародної інтеграції аграрного сектора економіки України // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. "Перспективи міжнародної інтеграції агропромислового комплексу України – МІА України 2005" (24 червня 2005 р., м. Київ). К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. С. 26-28.
6. Олійник Д.С. Фінансова підтримка сільськогосподарського виробництва у зарубіжних країнах // Фінанси України. 2002. № 6. С. 72-79.
7. Курман Т.В. Поняття та ознаки сталого розвитку сільськогосподарського виробництва як аграрно-правової категорії // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2016. Вип. 243.
8. Самсонова Я.О. Правове забезпечення державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції в Україні // Науковий вісник національного університету біоресурсів і природокористування в Україні. 2016. Вип. 243.
9. Колесняк И.А. Государственное регулирование сельского хозяйства за рубежом // Вестник Красноярского государственного аграрного университета. 2012. № 6. С. 306-309.
10. Фролова О.А., Васильева С.Ю. Государственное регулирование сельского хозяйства: зарубежный опыт // Вестник НГИЭИ. 2011. Т. 1. № 5 (6). С. 76-83.
11. Кулов А. Р., Гуззітаєва М. Е. Державне регулювання інвестиційної діяльності в аграрній сфері економіки зарубіжних країн // Економіка сільськогосподарських і переробних підприємств. 2011. № 7. С. 82-83.
12. Карпенко Г.Г. Совершенствование механизмов регулирующего воздействия государства на экономику аграрного сектора: автореферат

диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Монография. Москва, 2011. 41 с.

13. Маркаръян С.Б. Проблемы агропромышленной интеграции в Японии. Монография. М., 1982. С. 22-42.

References

1. Luzan Ju.Ja. Naprjamy rozvytku siljskoghospodarsjkogho vyrobnyctva i socialjnoji sfery sela // *Ekonomika APK*. 2009. # 7. S. 3-12.
2. Pikus A.Ju. Siljsjke ghsopdarstvo Ukrajinu: tendenciji ta perspektyvy rozvytku // *Ekonomika*. 2011. # 126. S. 51–55.
3. Sirenko N.M. Upravlinnja innovacijnoju systemoju aghrarnogho pidpryjemstva // *Ekonomika APK*. 2009. # 9. S. 43-46.
4. Dem'janenko M.Ja. Finansovi problemy formuvannja ta rozvytku aghrarnogho rynku // *Oblik i finansy APK*. 2010. # 5. S. 6.
5. Jermolenko V. M. Dejaki pravovi problemy mizhnarodnoji integraciji aghrarnogho sektora ekonomiky Ukrajinu // *Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Perspektyvy mizhnarodnoji integraciji aghropromyslovogho kompleksu Ukrajinu – MIA Ukrajinu 2005"* (24 chervnja 2005 r., m. Kyjiv). K.: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korecjkogho NAN Ukrajinu, 2005. S. 26–28.
6. Olijnyk D.S. Finansova pidtrymka siljskoghospodarsjkogho vyrobnyctva u zarubizhnykh krajinakh // *Finansy Ukrajinu*. 2002. # 6. S. 72-79.
7. Kurman T.V. Ponjattja ta oznaky stalogho rozvytku siljskoghospodarsjkogho vyrobnyctva jak aghrarno-pravovoji kategoriji // *Naukovyj visnyk Nacionaljnogho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrajinu*. 2016. Vyp. 243.
8. Samsonova Ja.O. Pravove zabezpečennja derzhavnoji pidtrymky vyrobnykiv orghanichnoji siljskoghospodarsjkoi produkciji v Ukrajinu //

- Naukovyj visnyk nacionaljnogo universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja v Ukraini. 2016. Vyp. 243.
9. Kolesnyak I.A. Gosudarstvennoe regulirovanie selskogo khozyaystva za rubezhom // Vestnik Krasnoyarskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta. 2012. № 6. S. 306-309.
 10. Frolova O.A., Vasileva S.Yu. Gosudarstvennoe regulirovanie selskogo khozyaystva: zarubezhnyy opyt // Vestnik NGIEI. 2011. T. 1. № 5 (6). S. 76-83.
 11. Kulov A. R., Ghuzzitaeva M. E. Derzhavne reghuljuvannja investycijnoji dijajlnosti v aghrarnij sferi ekonomiky zarubizhnykh krajin // Ekonomika siljsjkoghospodarsjkykh i pererobnykh pidpryjemstv. 2011. # 7. S. 82-83.
 12. Karpenko G.G. Sovershenstvovanie mekhanizmov reguliruyushchego vozdeystviya gosudarstva na ekonomiku agrarnogo sektora: avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni doktora ekonomicheskikh nauk. Monografiya. Moskva, 2011. 41 s.
 13. Markaryan S.B. Problemy agropromyshlennoy integratsii v Yaponii. Monografiya. M., 1982. S. 22–42.